

ГРОМОВИЦЯ

Тоді коли хто з нас любить розлогими ланами золотистих нив, декого вводить це в дивний психічний стан. Не знати чому, ви прагнете того, що немає — глибоких урвищ скал, стрімких узбіч-нетр, де небувала людська істота.

Оттаке буває іноді з нами, коли любуємося погодою — тихим, мов синє море, небом, по якому колує золоте сонце, ...Співом пташок, та жаток дівчаток, тихими вечорами та ночами, яких хвилюють тільки тьохкання солов'їв аж до срібlistого ранку, співи вулиці села.

Вечір в Україні тихої, літньої ночі. У морі вишневих садів, які п'януть запахом, білють хати, мов би побожні святці. А в хатах спочивають зморені люди, набираючи нових сил до праці.

— Ну, слава Богу діждалися жнив, — каже старий Матвій до дружини, що ввихалася біля горшків у кухні.

Жінка Люська чогось ніяк не була в пару Матвієві. Висока, струнка й чорнява, вона видавалася біля чоловіка коромеслом, опертим до дубового пня. За такий пень й мала свого чоловіка. Він був низького росту, присадкуватий, з дужими жилавими руками, як гиляки дуба, та порепаними ногами велетня.

— А йди вже, іди та полагодь серпи, замість заважати ось тут. Обід і так негстовий.

Він здвигнув плічми й вийшов з хати до комори. Віднайшов завіт і шмати серпи. Переконавшись, що ручки держаться, сталеві зубці серпів не заржавіли, поставив їх на призьбі. Сам сів і задумався: Чи з малої дитини було лому ліпше ще коло батьків чи тепер? Він бачив різницю хіба в тому, що тепер він не відчуває снаги, хоч гарує, як віл у плузі. Зате малим не під силу була йому кісьба, молотьба. І перед його очима пересувалися образки його парубоцтва, якого майже не зазнав, одружившись двадцятилітнім. Навіть сам не знав пощо, хіба тому, що так робили його ровесники.

Тепер його увага була зайнята тим, щоб купити другу корову, поправити хлів, стодолу. Коли вдадуться жнива й заплатить податки, може пощастить йому докупити хоч трохи землі, бо три морги на "Когутівці" ніяк не стає виго-

дувати сім'ю з шести душ. Підростав старший синок Івась. Він радів, як то вони вдвох, обробивши свою земельку, зможуть заробляти в чужих, в полі, або лупати камінь у лісі — від метра аж дві корони.

А Івась, хоч ріс як дуб, мав вдачу не батькову чи материну, але чудну якусь. Він дивно сприймав усе, чого вчився. Химерний був і впертий, хоч, правда, може тому, що малий ще — дурненький. Та хай він пасе худобу й ходить до школи. Щоб хоч підписатися вмів, а то треба до чужих іти, щоб прочитати, коли яке письмо прийде.

— Матвію, а йди та принеси води! Чого сів, як туман?! Ото господар! І якого лиха ти не такий, як інші чоловіки?

Пішов Матвій по воду поза городи, та думки знову роєм лізли в голозу: щоб ще жнива вдалися, коли сінокоси були без дощів та туч. А тут іще одно лихо — написали з суду письмо, щоб заплатив податок з минулого року. Вони, ті пани, тільки на те й сидять, у місті, щоб видумувати різні драчки на людей. Піде завтра по півночі, вранці буде в Бурштині, заплатить драчку, та де обіду вернеться додому. Бо це жнива.

Вернувся з водою. Люська пригадала йому теж про той податок. Матвій ледве передрімив та далеко до сходу сонця пішов впоперек полями до містечка. Сонце щойно сходило, як він уже був під будинком податкового уряду.

— От як би так пани скоро відкрили, я заплатив би та пішов би додому.

Правда прийшов якийсь пан у шапці з дашком, відімкнув браму й входові двері, та щез усередині. А наш Матвій за ним. "Пан" замітав коридор і здивувався, коли Матвій поздоровив його, знявши капелюха і запитав:

— Чи ви пане, берете податок? Я маю дуже пильну роботу, та не можу чекати довго, а тут бачу нікого іще нема. Може б ви взяли?

— Та взяти я можу, але ви ліпше заждіть до дев'ятої години і підете до тої канцелярії та заплатите.

— Ото — або я думаєте такий дурний, щоб так довго чекати? Візьміть, прошу та полагодьте самі.

— Ну, коли ви так кснечно хочете, то давайте!

Взяв "пан" дві десятки, сховав до кишені та й папір від нього теж взяв. Матвій радий, що так скоро полагодив справу, пішов додому. Іще його Івась корови не пригнав із паші, а він уже був вдома.

За два тижні приходить знову письмо з суду. Взяла Люська його та побігла до сусідського хлопця, щоб прочитав, що пани хочуть.

— Та вони напоминають, щоб заплатити довжний податок двадцять ринських, й двадцять кари, що не заплатили на час.

— Та як? Та ж Матвій заплатив тому два тижні!

— Ну, а посвідку заплачення ви маєте? —

— Ет, що там якась посвідка? Чекай я покличу Матвія. Він тобі сам скаже. Матвію, а ходи но сюди!

Прийшов Матвій, обтер вуси від борщу, та стоїть і тільки глипас.

— Матвію — каже жінка — ти ж заплатив податок, правда?

— Та певно що заплатив. І то я був перший! Тільки пан втворив двері, а я заплатив, ая!

— А що ж той пан робив, як ви прийшли? — питає хлопець.

— Що робив? Та замітав сіни, бо хтось йому насмітив. Але я просив його дуже, щоб узяв.

— Дурню, дурню — кричить пискливо Люська. Та пани не замітають сіни, а сидять у канцелярії. Ото скарання Господнє, а щоб ти був тріс, заки я мала такого чудака за чоловіка мати. Ну, і бери тепер продавай хіба корсву, та неси знов, чи що?

— Ну, пропало — каже син сусіда. — Коли хочете, я вам вишлю гроші поштою. Вам не треба тратити робочого дня. До того дістанете посвідку що заплатили і другий раз того самого не будете платити.

А Матвієві геть помішалось в голові: він не міг додуматися, що може бути така нечесність у “панів”, щоб узяв гроші й не дав де треба. Ну, коли виросте його Івась то він зможе йому прочитати сам, що і як, так як інші сусідські діти — думав він. Тимчасом мусів зазичитись у сусіда та “заткати панам хавку”.

Проїшли жнива. Вижали люди свої ниви, поскладали в полукіпки, та помагали другим, щоб святий хлібець не пропадав.

— А вступися ти від вікна, Івасю. Страшна туча, блискає, гремить, аж земля трясеться. Не можна коло вікна бути, — як гримить — остерігала Івася Люська, хрестячись і тремтючи. Відтягла малого від вікна. Сама вийшла до кухні. А Івась дивився, що мами нема і знову прибіг до вікна, і з насолодою дивився крізь шибки на двір, де лився дощ як з відра.

— І чому не дозволяють мені дивитися, коли я так люблю? — бурмотів Івась.

Великі каплі дощу, мов біб, били по шибках, заслонювали повний вид тучі-гровиці, що шаліла на дворі. Коли вітер звертав в іншу сторону, шибки спливаючі дощем прояснювались. Івась виразно бачив, як там на дворі одна біля другої великі каплі дощу б'ють у землю в такт мов би козачка — завзято, вперто. Кожна каплина вибиває в землі оттаку кругленьку ямку. Але її закривають знову зараз інші нсвими, і так безнастанно. Шумить, гуде, свище вихор, а блискавиці то засліплять і тільки зламаним золотим шнурком по небі зашкваркотять. Нараз грім бебевх — аж Івась із стільчика перевернувся.

II

Багато змінилося від часу, коли Івась був малим. Він уже виростав у півпарубка на п'ятнадцятому році. Прийшла війна, і тепер інакші громи-тучі стрясали землею, та лишали в землі більші ями, ніж краплини дощу. В деякі з тих ям міг би вмістити й велику хату, а були й більші.

— А йди но ти, Матвію, та зароби грошей на колії. Москалі добре платять, а люди чогось не дуже йдуть.

— Та я пішов би, але кажуть, що коли вернуться наші, то нас постріляють за те, що москалям помагали.

— Ет, дурний ти — вони рускі, й ми руські, одна віра наша, хоч трохи не так говорять. А що там мудрагелі говорять, то дурне, гроші важніші.

І Матвій пішов до роботи в “партію” на колію. Заробляв добре — ліпше, ніж у панському дворі, але прийшов і тому кінець, бо москалі втікали від наступаючих австрійців. Всі, що мали будь-які зв'язки з російським урядом, побоювалися, що будуть карані, та втікали за москалями. Свідоміші не втікали, але кілька десятків з Матвієвого села включно з ним, поїхали за москалями. Де вони там бували — не знати, але в Росії не були, бо казав Матвій, як вернувся аж за кілька років з іншими, що жили в “Росії” над рікою Богом — отже на Поділлі. Всі ті, колишні втікачі, влічилися цілковито з “рускої віри”, що більше, хоч не стали вченими, не були вже рускими, але українцями.

У Матвія нераз було цікаво послухати деякі випадки з його подорожі по “Росії”.

— Ану, скажіть Матвію, як починалася революція?

— Ну, та що вам казати? Ліворуція от така була. Виліз якийсь солдат на бочку, та й каже: Видите — каже люди, оте все “казове” (казонне) поле, ну й заводи, то всьо буде ваше — тільки тримайтеся ліворуції, бо інакше “казьо” забере все назад. А людей, кажу вам, багато дуже — то не мільйони, то більше як тисяча!

Сміються хлопці, аж за животи беруться, а Матвій далі:

— То не сміх — то сила — не мільйони — більше як тисяча, ая!

І так прозвали його “силою”. І він дійсно був силою, і хоч на старості не багато навчився, хоча й у “Росії” бував, та тягнув, як муляка шлюю, і границі сили своїї не знав. Було взимку піде в ліс по дрова, а рубачі кажуть:

— Ану, Матвію, ми вам завдамо того кльоца й подаруємо — візьмете?

А кльоц буксового дерева grubини чверть метра, а довгий п'ятнадцять — до того снігу в лісі звиш метра, стежки заледве де-не-де — кілька слідів у глибокому снігу. Постояв Матвій, почухав потилицю, та й каже:

— Ану завдайте, допоможіть!

Чотирьох хлопців завдали кльоца йому на плечі, і Матвій пішов — ноги трусились — вгинались, а він пішов, та як прийшов додому, як гримнув кльоцом на дривітню, то сусіди думали “мерзер” впав.

Такеж то був Матвій “сила”.

* * *

Коли минули жнива, після яких іще були сінокоси отави десь після другої Богородиці, тоді ніхто з господарів не прстивиться як чужа худоба пасеться по їхніх лугах - сіножаттях, псях та лісах — тоді то пастухам рай. Виганяють вони свої череди пасти на цілий день, і вертаються з ними аж увечорі. Хіба що дійні корови треба було гнати наобід до дому — їх доїди і знову зараз виганяли до череди пастися. Щоб не зголодніти, пастушки брали з собою хліба, овочів, а найсмачнішою була печена картопля на свіжому повітрі. Вони громадою її пекли на вогні і ділилися також хлібом та овочами.

Івась з Паньком, наймитом сусіда, все були разом, але до них прилучувалися десятки інших хлопців та дівчат, які творили щось як би табір. Менші з них мусіли завжди завертати худобу, щоб далеко не розходилася, і доносити дров до вогню, щоб до вечора було де грітися — зате їм позволяли бути в гурті.

Тепле осіннє сонічко пригріває любо наддністрянські луги, на яких розтаборилися пастушки з чередами корів, телят, волів і коней. Деяка худоба, наситившись, лягає в траву румигаючи, інші самовільно йдуть до водопою, допливу Дністра Гравівця і вертаються до громади пастися, чи спочивати.

Хлопці майструють собі палиці, клітки на пташки, інші бовтаються за рибою, а дівчата вишивають що там подобається — хустину, сорочку, запаску і співають:

Ой хмариться, ой бурниться
Дрібні дощі йдуть,
А молоді козаченьки
Мед, горілку, п'ють.

П'ють козаки мед, горілку
Їдять ягідки,
Оченьками поглядають
На чужі жінки.

Чужі жінки, як ягідки,
Як рожевий квіт
А ти мені, шабле гостра,
Зав'язала світ.

— От і завели, як на похороні, — передражнує Панько, — що, вже не вмієте іншої?

— А ти чого мішаєшся, як умієш ліпшої то починай сам, а до нас зась — це Маруся сусідка, і поправившись завела:

Козак від'їжджає,
А дівчина плаче,
Де ж ся вибираєш,
Молодий козаче?

Ой не їдь козаче,
Бо то Божа воля,
Зломиш головоньку,
З вороного коня.

Івась приляг оподалік на траві, підпершись ліктями, та дивиться в сторону сонця, що хилиться до заходу. Воно грає райдугами по нитках павутиння, яке де-не-де стрималось на стебелинках трави. Легіт ворушить ним, створюючи мов би срібні хвилі на морі, а йому здається, що це дні його життя. Ось тут, біля нього таке кругленьке колісце павутиння, доторкається пізньої квітки, яка схилила голівку до землі — прощаючись з літєм. Десь заблукалась бджола, втішилась нею й так радо-жадібно шукає вній поживи, та зачепилась лапочкою за павутиння. За нею як стій з колісцятка вибіг павук — обмотує бджілку.

— Ех, ти чорт — хотів крикнути Івась, та стримався, подумавши, скажуть в гурті, що здурів — сам до себе говорить.

— Піду — думає він — уб'ю павука, і визволю бджілку. Але щось стримує його;

З М І С Т:

	стор.
Від автора	5
Громовиця	7
Пан Зигмунт	15
Божі люди	20
Спомин з воскресіння	25
Шануй свою матір	30
Макар	36
Ефіяльт	46
Луцик	52
Рідна хата	58
Як повстала назва Галич	66
Борух	68
На чужину	73
Колядники	81
Золота юність	87